

SAROLT.

Irta: *Bobula Ida.*

AMAGYAR történetírás legrégebbi forrásai néhány éles, jellemző mondatlal világítják meg azt a nőalakot, ki asszonyaink közül talán a legtöbb joggal tarthat számot a késő utódok érdeklődésére. Ez Sarolt, Szent István édesanyja.

Nemzedékek, melyek közel ezer év pazarlása után, fájó érzéssel próbálják összekeresgélni ősi kultúránk, nemzeti életformáink maradék morzsáit, Sarolt alakjában megtalálhatják annak a magyarságnak női eszményét, melyet még nem hatott és alakított át idegen fajok életszemlélete, amelynek még nem voltak idegen gondolatrendszerekből kölcsönzött értéktéletei.

Sarolt sajátosan magyar jelenség: erős emberasszony és bölcs államasszony, akinek ereje és bölcsesége az ősi magna materek jellemvonása. Ott áll történelmünk kezdetén, mint a szent királyok nemzetségének anyja, vele alkonyul a pogány világ és vele kezdődik a magyar kereszténység.

Szerepe, ha nem is lehet belőle szabadon általánosítanunk, mégis sokat sejtet arról, hogy milyen lehetett nálunk a nők helyzete a honfoglalás után.

Sarolt elsőszülött leánya volt Gyula vezérnek, ki Erdélyben a fekete magyarok felett uralkodott.

Querfurti Bruno írásaiból tudjuk, hogy még Szent István idejében is erősen megkülönböztették a magyarság két alkotóelemét, az ország nyugati részeiben letelepült fehér és a fekete keleti ungrokat. Két szoros szövetségben élő rokon nép, mégis két külön nép voltak és a magyar politikának első problémái közé tartozhatott a kérdés: hogyan lehetne a kettőt egyé kovácsolni.

Gyuláról tudjuk, hogy megjárta Bizáncot, a középkori kultúra ragyogó székhelyét, összeköttetésben volt a virágzó és ezidőben magas műveltségű török-bolgár birodalommal, hol fel is vette a keresztiséget. A maga korában rendkívül széles látókörű, nagytapasztalatú államférfi lehetett, aki már belátta, hogy a fehér és fekete magyarok összeolvasztása egységes nemzetté, erejük egyesítése egy uralkodó alatt, nagyhatalommá tenné a magyarságot.

A nagy elgondolás szempontjából talán szerencsés véletlen volt, hogy Gyulának nem volt fia. Sarolt fiú-leány volt, Gyula örökének reá kellett szállnia, mert a fekete magyaroknál is érvényben volt a fiú-leányság intézménye, mint számos más szittyá népnél, melyek vezérei időnként olyan asszonyok voltak, kik fiútestvér hiányában örökölték a vezéri hatalmat. (L. Nagy Géza: Szent István vérsége. Turul, 1908. évf., 152. l.)

A fiú-leány megfelelő férjhezadása születésétől kezdve foglalkoztatja azokat, akik szívükön viselik a gyermek és a nép sorsát, elsősorban az apát. A fehér magyarok leendő ura, Géza éppen megfelelő korban lévén, kézenfekvő volt a két nép békés egyesítésének gondolata egy bölcsen szerzett házasság útján.

A leánynak már a neve is utalás lehet az apák szándékaira. Sar-aldu bolgár-török nyelven fehér hölgyeményét jelent. Huga viszont, kit atyja nyilván a fekete magyarok törzséből való férjnek szánt, a fekete hölgyeményét jelentő Karaldu nevet kapja.

Az elsőszülött leány feladata lett, hogy segítsen megvalósítani apja elgondolását, az egységes és keresztény magyar birodalmat. De nem tehette volna ezt, ha nem lett volna maga is a nemzet lelkéből lelkezett, izzig-vérig a régi pogány nőideálnak megfelelő asszony.

Ezért fontos minden adat, melyet akár a magyar, akár a külföldi krónikások róla feljegyeztek, sőt meg kell kísérelnünk, hogy meglevő vonások alapján rekonstruáljuk azt is, amit csak valószínűnek tarthatunk.

A vezérek korának hiányos történelmi forrásait hiába vullatjuk nőnevelési adatokért. De föltehetjük, hogy neveltetése átmenet lehetett a mód között, melyen egy szabad keleti lovasnép törzsfőnökének leánya és egy trónra szánt bizánci hercegnő nevelkedett ebben az időben.

Milyen lehetett az a világ, melyben a gyermekleányka első lépéseit tette? Valószínű, hogy otthona nem volt komor bizánci márványpalota, de már távol állt az ősi, pusztai nemezsátortól is. Megerősített helyen kellett lennie Gyula vezér szállásának, mely alkalmasint az erdélyi őserdők roppant szálfáiból összeácsolt, cifra mesterséggel faragott házak sokából állt.

A vezéraszony remekbe faragott ágyasházában születte Sarolt, puha prémekből, keleti szőnyegekből összehordott fészekben. Bizonyos, hogy már születésekor két világ hajolt feléje, az ősi pogány kultúra és az új keresztény szellem világa. Valószínű, hogy megkeresztelték. De bizonyos, hogy törzse asszonyai megtartották születésekor a másik szertartást is. Összegyűltek férfiszemektől távol és bort öntve a serlegbe, azt a legöregebb asszony felajánlotta a pogány Nagyboldogasszonynak, ahogy azt ma is megteszik a szegedkörnyéki asszonyok. Mert, ha elmaradt volna ez az áldozat, az újszülöttet nem vette volna gondjába mind a hét Boldogasszony, nem őrizték volna meg a gonosz Szépasszony által hozott veszedelemtől, nem adott volna neki a Nagyboldogasszony boldog és termékeny asszonyi életet.

Pedig bizonyos, hogy törzse bölcs öreg asszonyai ezt kívánták számára biztosítani.

A vezér gyermeke már pici korában felcicomázott és kényeztetett csöpp bálvány lehetett, akinek első bizonytalan lépteit derűs szeretettel nézték öreg harcosok és fiatal leventék.

Valószínű, hogy járni és lovagolni körülbelül egyidőben tanult meg az apró hercegnő. Igazi lovasnépnek nemcsak a férfiai lovasok: a magyar nő is épúgy lóra termett, mint a magyar férfi. A honfoglalás és a vezérek korából származó sírokban számtalanszor találják a régészek női csontok és női ékszerek mellett a halottal együtt eltemetett lőfejet, mert a nő halálakor is leölték kedves lovát. A nők sírjai néha olyan pompás temetkezésről tesznek tanuságot, mint a leggazdagabb vezérsírok, amiből arra lehet következtetni, hogy a gazdagság és méltóság külső jeleit, ami nomád népnél csak az ékszer lehet, a magyar nők épúgy bírták, mint a férfiak.

Sarolt, a vezér leánya, bizonyára sok ékszer hordott, nagy, kosaras arany fülönfüggőt, nyakláncot, boglárokat, a távol keletről hozott ősi ötvös-művészet alkotásait. De bizonyára megcsillant ujján egy-egy metszett kövű gyűrű is azok közül, melyeket bizánci útjáról hozott az apa.

Ruhája részben bizánci selymekből készülhetett, a csodálatos mintájú bizánci selymekből, melyeket annyira szerettek a magyarok, részben a roppant változatosságban elkészített, cserzett és diszített finom szőrmékből, melyeknek kikészítése ugyancsak ősi tudománya volt népünknek.

De vajjon mi lehetett a serdülő leány időtöltése, szórakozása?

A szövessel-fonással, kenyérmagórléssel foglalkozó szolgálókat bizonyára el-elnézte Sarolt, de alig hihető, hogy maga is közjük ült volna.

Sarolt népe, ez az életerős, büszke pogány nemzet még nem ismerte a nyugati országokban ezidőtájt általános felfogást, hogy minden nőnek, a fejedelműnek is illik magát szolgálónak érezni, kicsinyes robottal foglalkozni, alázasatos erényekkel tündökölni, elzárkózni és az élet örömeiről legalább látszólag lemondani. Sarolt kisasszony tehát alkalmasint nem forgatta a rokkát, hanem tudta, hogy majd szőnek-fonnak helyette atyjaura számos szolgálói. Inkább úgy képzelhetjük el, amint a vének beszédét hallgatja az ország és a világ dolgairól. Ha pedig kedve támad, lóra kap és kergeti a vadat naphosszat a hatalmas őserdőkben, korra és rangra nézve hozzáillő leányok és legények társaságában.

Kétségtelen, hogy korán megtanulta Sarolt az íj és nyíl használatát, talán a kardét is. Szükséges volt ez egyrészt a vadászathoz, másrészt a bizonytalan közviszonyokra való tekintettel. Kellett, hogy a nő is tudja védeni magát, különösen a fejedelemasszony.

A levegő, a napfény, a szabad mozgás nevelhették Saroltot azzá a rendkívül szép fiatal nővé, akinek szépségéről még a róla ellenszenvvel nyilatkozó külföldi források is tanuságot tesznek.

Nem lehetetlen, hogy ismerte és használta a finom bizánci parfümököt, szépítőszereket is, mindenesetre módjában állt, hogy megtegye. Valószínűbb azonban, hogy használta a leghatásosabb szépítőszert, a tiszta vizet. A mosdás és fürdés kultúrája ugyanis lényegesen fejlettebb volt a régi magyaroknál, mint sok szomszédos népnél. Erre mutat, hogy a bizánci udvari ceremóniakönyvek a hordozható fürdőt, melyet a császár táborozáskor használt, «magyar fürdő» néven emlegetik. Vagy pedig, hogy az ősi magyar kultúrát először végigpusztító tatárjárás egyik jámbor krónikása még a magyarok szemére veti, hogy túlsokat törődnek a bőrük, hajuk ápolásával és folyton mosakodnak!

Nemcsak testi, hanem lelki tulajdonságok terén is kivált Sarolt. Szellemi képességei, melyeket apjától örökölt és fiára örökölt, kétségkívül nagyok voltak.

Hogy ezeket mimódon fejlesztették és nevelték, azt csak sejtenünk lehet. Bizáncban ezidőtájt a hercegnők már komoly oktatásban részesültek, voltak közöttük nagy számmal irodalmat pártoló és irodalommal, történetírással, teológiával személyesen is foglalkozó hölgyek. Voltak, akik egy-egy császár mellett titkári teendőket végezve, részt vettek a birodalom adminisztrálásában. Mégis nem látszik valószínűnek, hogy Sarolt műveltsége ilyen természetű lett volna.

Bizonyára részesült valamelyes vallásoktatásban, de az nem hatotta át érzésvilágát. A körülötte élő nép ősi hagyományai: az erdőt zöldítő, mezőt virágoztató Nagyboldogasszonyról, a pogány hitrege isteni anyjáról, a tüzet, vizet, földet benépesítő szellemek világáról, jelekről és csodákról szóló mesék közelebb állhattak fiatal szívéhez, mint a bolgár papok beszéde a megfeszített Istenről. Sarolt bizonyára meghallgatta a papokat és elhitte, hogy igazuk van. De azért tovább hitte azt is, amit a pogány varázslók, javasok, nagytudományú öregasszonyok beszédeiből összeszedett.

Ami igazán érdekelt, az nyilván a közügy volt, az ország és az uralom dolga, a családja mestersége. Apja környezetében látnia kellett, hogyan intéződik egy nagy országrész vezetése, mik a célok, feladatok, nehézségek és megoldások. Sarolt gyakorlati politikát tanult és idővel ennek mestere lett,

mert erre termett, uralomra született, messzetekintő, nemesen nagyravágyó lélek volt.

Nem tudjuk, volt-e Géának és Saroltnak beleszólásuk saját házasságkötésük dolgába. Ismerték-e egymást már megelőzőleg, vadásztak, lovagoltak, lakomáztak-e együtt, megkérdezték-e véleményüket az öregek, mielőtt örökre összekötötték sorsukat! Az idők szokásait ismerve, azt kell hinnünk, hogy nem. A házasságot a szülők szerezték. Régen megbeszélt dolog lehetett Gyula és Taksony között, hogy mikor Sarolt eléri az asszonykort, ami ebben az időben a 12—13 éves kor volt, megtörténik a házasság. A fiatal leányt bizonyára felöltöztették legszebb ruháiba, legdrágább ékszereivel, felültették az aranyos szerszámmal ékesített lóra és hatalmas kísérettel, gazdag hozománnyal elvitték a fehér magyarok táborába, ahol nagy áldomás és lakmározás mellett megvolt a lakodalom. Utána pedig Taksony vezér, szokás szerint, a hozomány-nál nem csekélyebb értékű drágaságokkal, állatokkal és rabszolgákkal ajándékozta meg a fiatalokat . . .

Sarolt és Géza frigye mindenestre szerencsésnek bizonyult. Saroltnak bizonyára tetszett Géza férfias erélye, még ha néha erőszakossággá fajult is. Tehetsége, hatalmi ambíciói éreztették Sarolttal, hogy méltó párja talált. Az ifjú fejedelem pedig boldogan láthatta, hogy felesége nemcsak szép, szerelmes asszony, hanem ezenfelül valódi szövetséges és uralkodó társ, kinek ereje az övét megkettőzteti. És Géza elég nagy volt hozzá, hogy ne lett legyen soha féltékeny Sarolt hatalmára, arra az erőre, mely az övével közös célra munkálkodott. A két fejedelmi lélek megértette egymást és összedolgozva, egymást kiegészítve igyekezett, hogy egységes, gazdag, erős országot adhassanak át fiuknak, ki már a minden magyarok ura lesz! Megtöltötték a kincstárt és megerősítették a seregeket. Kiépítették a központi hatalmat és egységbe kovácsolták a széthúzó törzseket. Véres, nehéz munka volt ez, de ha Géza és Sarolt el nem végzik, akkor hiába jött volna az országépítő István, nem tudott volna országot építeni.

Mikor már rend volt az országban, Géza és Sarolt elérkezettnek látták az időt, hogy népükkel felvételessék a kereszténységet. Az államérdek bölcs felismerése láttatta be velük, hogy pogány nép nem maradhat meg a keresztény Európa közepén. De talán nem hagyta hidegen Sarolt anyai szívét az a tény sem, hogy a keresztény országokban a trón örököse minden esetben az uralkodó elsőszülött fia, míg nálunk a vezérek korában más volt az öröklés rendje. Mindenesetre helyes volt az elgondolás, pogány népet nem türtek volna maguk között a többiek. A magyarságnak alkalmazkodnia kellett, a kereszténység felvétele volt az egyetlen bölcs politika.

A krónikás nem mondhat nagyobb dicséretet Saroltról, mint mikor a nőuralomnak szóló rosszalással megállapítja, hogy Géza politikáját ő irányította. «Az egész országot hatalmában tartotta, férjét és ami férjéé volt, ő kormányozta», írja querfurti Brunó, aki pedig személyesen ismerte Géza és Sarolt udvarát.

Ez az idegen krónikásoknál vissza-visszatérő csodálkozás és rosszalás hangja. Már Regino prumi apát is említi a magyar honfoglalásról szóló feljegyzésében, hogy a szittyáknál nem lehet tudni, a női nem, vagy a férfi nem előbbrevaló-e. A patriarchalis római jog szellemében gondolkozó férfiak előtt szokatlan és ennél fogva erkölcstelennek tűnik a nők szabad embersége, ami annyira magától értetődik Emese népénél.

Merseburgi Thietmár egyenesen durván támad Sarolt ellen és azt mondja,

hogy «módfölött ivott, katonamódon lovagolt és egyszer egy férfit, szertelen haragra gerjedve, maga megölt. Jobb lenne, ha mocskos kezeivel az orsót fogatná és bolond eszt türelemmel fékezne!»

Ez az utóbbi tudósítás nem is hiteles. Thietmár nem ismerte Saroltot, csak híret hallotta, nyilván olyan szláv, vagy német emberektől, akiknek világszemlélete szerint a nőnek szolgálónak kell lennie és helye a konyhában van. Ezeket felháborította, hogy Sarolt teljesen embermódra élt és viselkedett, hogy együtt tanácskozott és mulatott a férfiakkal. A magyarok ebben nem találtak semmi kivetni valót, mert még teljes erőben élt köztük az asszonyemberekkel szemben való emberség ősi karakterisztikuma. Sok százados idegen befolyás után is megmaradt ebből annyi, hogy a külföld «lovagias»-nak jellemezze nemzetünket, amit mi azért nem tartunk sokra, mert tudjuk, hogy a magyar emberség mindig százszor mélyebb és igazabb volt minden nyugati, külsőséges lovagiasságnál.

Nemzeti hagyományaink Sarolt alakját mint szép, jó, erős asszonyét őrzik. Csak az idegen szemlélők, kik a nemzet lelkét és hagyományait nem érthették, voltak hajlandók Gézát, ki feleségének annyi szabadságot enged, asszonyrabjának látni, Szent István anyját pedig részeges, elférfiasodott szörnyetegnek.

Csak józan eszűnkre kell hallgatnunk, hogy megállapíthassuk, ez nem lehetett így. Gézáról tudjuk, mert műve hirdeti, hogy bölcs ember és talpig férfi volt. Saroltnak pedig egész asszonynak kellett lennie.

Elhisszük róla, hogy katonamódra ülte meg a lovat és úgy járta országát, melyet egyébként nehezen ismerhetett és érthetett volna. Elhisszük, hogy ivott, mint nem egy magyar asszony, aki lépést tud tartani a férfiak mulatozásával. De biztosra vesszük, hogy ennek a méltóságára büszke fejedelmi asszonynak soha nem ártott meg az ital.

Elhisszük, hogy egyszer, valami nagyon súlyos ok miatt felindulva, sajátkezűleg leütött egy embert, ami melleleg azt mutatja, hogy volt benne személyes bátorság is. De nem szabad elfelednünk, hogy a tizedik században vagyunk, a központi hatalom egységbe szilárdításának különben is kritikus időszakában, mikor a lázadással szemben a fejedelem vagy fejedelemasszony csak rögtöni megtorlással tud tekintélyt tartani. Össze kell vetni Sarolt cselekedetét példának okáért fiának, a jámbor Szent Istvánnak eljárásával, ki nem habozott embereket elevenen eltemettetni.

Az a kereszténységgel vegyes pogányság, melyet a hittérítők Géza és Sarolt szemére vetnek, volt az egyetlen mód arra, hogy ez a nyakas nép elfogadja az új tant. Ha már Géza erőszakolja a kereszténységet, azt csirájában elfojtotta volna nálunk a pogánylázadás. Itt a helyes eljárás éppen a Géza fejedelem és Sarolt fejedelemasszony eljárása volt.

Ismeretes történet, hogy mikor Saroltnak szemére vetették, hogy férje sem keresztény, sem pogány, hogy két istent imád, Sarolt azt válaszolta: A fejedelem elég gazdag hozzá, hogy két istennek áldozhasson!

Bölcs, erős asszonynak kellett lennie. Ha nem is kormányozta, de bizonyos, hogy befolyásolta Géza politikáját, ezt az erélyes, szerencsés, összeolvasztó, egységes nemzetet teremtő politikát. Amely a magyar hódítókat mássá tette, mint az utánuk jövő kunokat, törököket, tatárokat és ezt a nemzetet Európa kultúrnépeinek rendjébe állította.

Géza halála után kitört a lázadás. Koppány magának követelte az országot és Sarolt kezét. Ha Sarolt nem lett volna több, mint korának hatalom-

és élvsóvár bizánci császárnői, akkor ez utóbbiak bevált módszerével sürgősen Koppány felesége lett volna és őt segítette volna uralomra.

Sarolt hűséges magyar asszony volt, ki hű maradt nemcsak Géza emlékéhez, de mindenekelőtt a dinasztia nagy politikai elgondolásához, az egységes keresztény birodalom eszméjéhez; tudta, hogy nagy nemzeti célokat csak egymással szolidáris nemzedékek egyirányú, céltudatos munkájával lehet elérni. Nem lett Koppány felesége és Koppány életével fizetett merész tervéért. István, a szeretett fiú pedig egyenesen haladhatott tovább azon a magasrátörő úton, melyet Gyula és Sarolt bölcsessége szabott eléje.

Merseburgi Thietmárral szemben bebizonyította a történelem, hogy nagy kár lett volna Sarolt fejedelemasszonynak az orsót forgatnia, elszakadó szálakat, elmálló golyocsokat szőnie-fonnia. Az ő erős és áldott keze népeket összefűző szálakat font és amit bölcs tanáccsal, asszonyi megértéssel szőtt, az tartott ezer évig.

Nagy volt mint feleség és anya, mint ember és mint államasszony. Alakja nemcsak egy kiforrásban lévő fiatal lovasnemzet ideálja lehetett, de ezer év után is változatlan tisztelettel fordulhat feléje egy, az idegen ideálok-ból kiábrándult nemzedék.

MOST IS UGYANAZ.

*Érzem az ízét
Régi reggeleknek,
Mikor mint csacska
Pendelyes gyerek —
Mezítláb mentem
Gyorsvonatot lesni,
S hittem, hogy fognak
Égi nagy szemek.*

*Bábúruhába
Bujtattam kutyánkat,
Mindenik dülő
Egy-egy más világ —
Akkor is vonzott
Már a holdas este,
S az árok partján
Nyíló vadvirág.*

*Elnéztem csendben
Hogy mászik a hernyó,
S lassan álmra
Csuklott a fejem;
Nagyapó harkály —
Szövetségét lesve —
Csordultig telt meg
Könnyel a szemem.*

*S az első leckém,
És az első versek,
Petőfi-, álmok-,
Apám végzete;
Mind, mind belőlem
Kaptak égi lángot,
Hiába tombolt
A halál szele.*

*Mikor először
Akartam ölelni,
Szent volt a csók, vágó,
S az embertavas;
Zokogva tört fel
Bennem a nagy álmom —
S a reggel íze
Most is ugyanaz.*